

İrfan Erdoğan ○ Korkmaz Alemdar

ÖTEKİ KURAM

**Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının
Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi**

2005

Geliştirilmiş 2. baskı

Korkmaz Alemdar
İrfan Erdoğan

Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel
ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi.

© ERK 2005
İzmir Caddesi No. 36/11
Kızılay, Ankara
Tel: 425-0835

Tüm Hakları Saklıdır

ISBN 975-93130-7-3

Kapak Tasarımı
İ. Erdoğan

Dizgi
İrfan Erdoğan

Baskı
Pozitif Matbaacılık
Matbaacılar Sitesi 570. Sokak No: 60
İvedik OSB, Ankara
Tel: (312) 395-2117

Korkmaz Alemdar

1948'de Turhal'da (Tokat) doğdu. Ankara Gazi Lisesini, SBF Basın Yayın Yüksekokulu'nu bitirdi. TRT Haber merkezinde çalıştı. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından doktora eğitimi için Fransa'ya gönderildi. Doktorasını 1975 yılında Strasbourg Üniversitesinde tamamladı. 1980'de doçent, 1990'da profesör oldu. Ankara, Anadolu ve Gazi Üniversitelerinde ders verdi. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyesidir. İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi'nde üyedir. Şimdi Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanıdır.

Seçilmiş Yayınları:

- Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar (ed.) (1998).
- İletişim ve Tarih (1996 ve 2001).
- Radyo ve Televizyonda Yeni Düzen (R. Kaya ile -1993).
- Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar (R. Kaya ile -1980).
- Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri. Haberleşme Sosyolojisinin Temelleri Üzerine Bir Deneme (1980).
- İstanbul (1875-1964): Türkiye'de Yayınlanan Fransızca Bir Gazetenin Tarihi (1978).

K. Alemdar ve İ. Erdoğan'ın Ortak Yayınları:

- Öteki Kuram (2002)
- İletişim Kuramları (1998)
- Popüler Kültür ve İletişim (1995)
- İletişim ve Toplum (1990)

İrfan Erdoğan

Kayseri'nin Doğanlar köyünde doğdu. Ankara Gazi Lisesi ve SBF Basın Yayın Yüksek Okulunu bitirdi. Bir yıl TRT Ankara Televizyonunda çalıştıktan sonra lisansüstü eğitim için ABD'ye gitti. İletişim dalında Purdue University'den Master ve University of Pittsburgh'den Ph. D. derecelerini aldı. New York City University Hunter College ve Queens College'de öğretim üyeliği yaptı. ODTU ve Hacettepe Üniversitesinde ders verdi. A. Ü. İletişim Fakültesinde öğretim üyeliği yaptı. Şimdi Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyesidir.

Başlıca Yayınları:

- Sinema ve Müzik (P. B. Solmaz ile) (2005)
- Pozitivist Metodoloji: Araştırma ve istatistik yöntemler (2003)
- İletişimi Anlamak (2002/2005)
- Kapitalizm, Kalkınma, Postmodernizm, İletişim (1999)
- Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri (1998)
- İletişim Egemenlik ve Mücadeleye Giriş (1997)
- Çevre Sorunu: Nedenler Çözümler (N. Ejder' ile) (1997)
- İnsanın Zincirine Vuruluşu: Köleliğin iletişimi (1997)
- Amerika: İkinci Vatanda Düşler ve Gerçekler (1995)
- Uluslararası İletişim (1994)
- Sevmek ne Demek: Aşk, Evlilik ve Tutsaklık (1993)

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM I: KONU, AMAÇ VE YÖNTEM.....	11
BÖLÜM II: KİTLE İLETİŞİMİ, İNSAN VE TOPLUM	15
TANIM: İLETİŞİM VE KİTLE İLETİŞİMİ.....	15
TEKNOLOJİYLE ARACILANMIŞ İLETİŞİMİN TARİHİ.....	18
BÖLÜM III: BİLİM, KURAM VE ARAŞTIRMA ÜZERİNE.....	25
BÖLÜM IV: KİTLE İLETİŞİMİ KURAM VE ARAŞTIRMALARI	
OLUŞUM.....	33
ANAYOL YAKLAŞIMLARIN OLUŞUMU	36
TARİHSEL MATERYALİST YAKLAŞIMIN OLUŞUMU	48
BÖLÜM V: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARI.....	57
ANA YOLDA TEMELİ ATAN YAKLAŞIMLAR	58
TEMEL KURAMLAR I: UYARAN-TEPKİ	59
TEMEL KURAM II: ENFORMASYON TEORİSİ	62
TEMEL KURAM III: LASSWELL'İN FORMÜLÜ.....	71
İLK ALAN ARAŞTIRMALARI VE İKİ AŞAMALI AKIŞ	73
BÖLÜM VI: 1950'LER	
POZİTİVİST DENEYİLİĞİN İLETİŞİMDE EGEMENLİĞİ.....	77
SOSYO-PSİKOLOJİK KURAMLAR.....	79
<i>Festinger'in Bilişsel tutarlılık ve Çelişki Kuramı.....</i>	<i>82</i>
<i>Newcomb'un ABX Denge Modeli .....</i>	<i>85</i>
<i>Parasosyal Etkileşim Yaklaşımı .....</i>	<i>86</i>
<i>Westley-Maclean'in Aracılanmış İletişim Modeli .....</i>	<i>86</i>
LABORATUAR DENEYLERİ	88
İLETİŞİM SOSYOLOJİSİ	90
ALAN ARAŞTIRMALARI.....	93
ALAN VE LABORATUAR ARAŞTIRMALARI FARKI	97

BÖLÜM VII: 1960'A BAŞLARKEN	99
SİSTEM ANLAYIŞI: YAPISAL GÖREVSELÇİLİK	101
KİTLE İLETİŞİM SİSTEMİ: YAPI, İŞLEV VE DEĞİŞİM	108
İLETİŞİM ALANINDA BUNALIM	112
GEÇMİŞE BAKIŞ: 40 VE 50'LERİN ÖĞRETTİKLERİ	114
BÖLÜM VIII: 1960 VE 70'LER: YENİ YAKLAŞIMLAR	127
İDEOLOJİNİN SONU VE POST-ENDÜSTRİYALİZMİN İLANI	132
ÇATIŞMA FONKSİYONALİZMİNİN GELİŞİ.....	134
ULUS KURMA: KALKINMADA İLETİŞİMİN GÜCÜ.....	136
TARİH VE TEKNOLOJİK BELİRLEYİCİLİK	138
İLETİŞİM SOSYOLOJİSİNDE KRİZE ÇÖZÜM	158
KULLANIMLAR VE DOYUMLAR YAKLAŞIMI	161
GÖREVSEL BAĞIMLILIK KURAMI.....	169
KÜLTÜREL GÖSTERGELER VE EKME MODELİ.....	172
GÜNDEM BELİRLEME TEZİ	180
GÜNDEM BELİRLEME VE SİYASAL İLETİŞİM.....	183
KİTLE İLETİŞİMİNİN TÜRKİYE'DEKİ YANSIMALARI	188
BÖLÜM IX: 1980'LER: NEO-LİBERALİZMLE GELENLER	193
1980'LERDEN GERİYE BAKIŞ: ÖZ ELEŞTİRİ	196
1980'LERİN EGEMEN YAKLAŞIMLARI	202
<i>SUSKUNLUK SARMALI KURAMI</i>	202
<i>KULLANIMLAR VE BAĞIMLILIK MODELİ</i>	205
<i>McQUAİL'İN YANYOL MODELİ</i>	212
BÖLÜM X: KÜLTÜR VE KİTLE İLETİŞİMİ	215
KÜLTÜR TANIMLARI.....	215
KÜLTÜR VE İLETİŞİM BAĞI.....	218
YÜKSEK VE ALÇAK KÜLTÜR	224
LİBERAL ÇOĞULCU YAKLAŞIMLAR	226
BÖLÜM XI: MARKSİST VE ELEŞTİREL KURAMLAR	231
MARKSİST VE ELEŞTİREL OKULLARIN DİLİ	231
İLETİŞİMİN MATERİYAL YAPISI	237
İLETİŞİMİN DÜŞÜNSEL YAPISI.....	241
MATERİYAL VE DÜŞÜNSEL ÜRETİM BAĞI	247

BÖLÜM XII: 1980'LER ÖNCESİ	259
BÖLÜM XIII: KİTLE İLETİŞİMİNİN ÜRETİM BİÇİMİ VE İLİŞKİLERİ	267
GENEL KARAKTERLERİ VE TARTIŞMALAR.....	271
MÜLKİYET İLİŞKİLERİ, DENETİM VE BELİRLEYİCİLİK	275
PROFESYONALİZM, MÜLKİYET VE ÜRÜN İLİŞKİSİ	281
PAZAR KOŞULLARI VE ÜRETİM İLİŞKİSİ.....	282
ÜRÜN VE TÜKETİCİ İSTEKLERİ BAĞI	283
ÖNDE GELEN YAKLAŞIMLAR.....	286
<i>SMYTHE: BİLİNÇ ENDÜSTRİSİNİN MADDİ YAPISI</i>	286
<i>CHOMSKY: MEDYA PROPAGANDA MODELİ</i>	294
BÖLÜM XIV: KÜLTÜR VE DİLDE SINIF MÜCADELESİ	297
KURAMSAL YAPI: KAVRAMLAR	299
KURAMSAL YAPI: OLUŞUM VE TEMEL VARSAYIMLAR.....	306
KURAM I: YAPISALCILIK	314
KURAM II: ALTHUSSERCİ YAPISALCILIK	317
İNCELEMELER: YÖNTEM VE ANALİZ	322
KİTLE İLETİŞİMİ İNCELEMELERİ	323
BÖLÜM XV: KİTLE İLETİŞİMİ VE BİLİNCİN ÜRETİMİ	325
KÜLTÜR.....	327
KİTLE İLETİŞİMİ VE KÜLTÜRÜN ÜRETİMİ	327
FRANKFURT OKULU VE KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ	328
HABERMAS: İLETİŞİMSEL ETKİNLİK YAKLAŞIMI	335
KÜLTÜREL İNCELEMELER.....	349
BÖLÜM XVI: ÜRETİM VE KÜLTÜR BAĞI	371
KÜLTÜREL ÜST YAPININ ANLAMI.....	371
ALT VE ÜSTYAPI: KURULAN YANLIŞ BAĞ	372
SİYASAL EKONOMİ VE KÜLTÜR SENTEZİ	377
BÖLÜM XVII: ULUSLARARASI BAĞLAMDA KİTLE İLETİŞİMİ ...	383
BATI TİPİ MODERNLEŞME, KÜLTÜR VE MEDYA.....	385
<i>Kültürel Gecikme Kuramı</i>	389
<i>Gelenekselden Modern Kültüre Geçiş</i>	390
<i>Yeniliklerin Yayılması Yaklaşımı</i>	390

MARKSİST ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR	392
<i>Medya Emperyalizmi Tezi</i>	395
<i>Schiller: Kültür Emperyalizmi ve Global Ekonomi</i>	396
<i>Mattelart: Çokuluslu Şirketler ve Emperyalizm</i>	400
BÖLÜM XVIII: YAKLAŞIMLARDA UZLAŞMA ARAYIŞLARI	403
UZLAŞTIRMA ÇABALARIYLA İLGİLİ GÖRÜŞLER	403
ÇABALARIN TUTARLILIĞI ÜZERİNE TARTIŞMALAR	405
BÖLÜM XIX: 1990 VE 2000'LER	
KÜRESELLEŞMİŞ DÜNYADA HER ŞEYİN ÖTESİ	415
İLETİŞİM KURAM VE ARAŞTIRMALARI	417
KÜRESELLEŞME VE İLETİŞİMİ.....	441
ÖZELLEŞTİRME VE DEREGÜLASYON	444
ENDÜSTRİ ÖTESİCİLİK VE ENFORMASYON TOPLUMU.....	445
SÖMÜRGEÇİLİK-SONRASI	447
MODERNLEŞME-ÖTESİ KÜLTÜRELÇİLİK	450
BAUDRILLARD'IN POST-MODERN MEDYA KURAMI	457
POST-YAPISALCILIK: GENEL DEĞERLENDİRME.....	459
POST-EMPERYALİZM	462
KAYNAKÇA	465

ÖNSÖZ

Bu kitabın öncüsü 1990 yılında “İletişim ve Toplum: Kitle İletişim Kuramları Tutucu ve Değişimci Yaklaşımlar” adı altında yayınlandı. Yeniden düzenlenen ikincisi 1998’de “Başlangıcından Günümüze İletişim Kuram ve Araştırmaları” başlığı ile çıktı. Bunu 2002’de önemli yenilikler ve değişiklikleri içeren “Öteki Kuram: Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi” başlığıyla hazırladığımız kitap takip etti. Elinizdeki kitap Öteki Kuram kitabının yeniden gözden geçirilmiş, düzeltilmiş ve bazı değişiklikler yapılmış ikinci baskısıdır. Başlıklar ve içerik değişse de amaç hep aynı kaldı: kitle iletişiminin doğasını açıklamaya çalışan yaklaşımları öğrencilere ve sosyal bilimlerle uğraşanlara eleştirel değerlendirmeye sunmak. Tıpkı dünya ve Türkiye koşullarının değiştiği gibi içerik de koşullara göre değişti. Bu koşullar 1990’daki ilk kitaptan bu yana geçen 15 yılda, kitabın arka kapağındaki yazarların fotoğraflarındaki görüntüden daha radikal bir biçimde değişti; az tanınır ve karmaşık hale geldi. Çünkü kapitalizm artık dünyaya egemen bir sistem ve kendi serüvenlerinin bilmiş ve bilincini çok daha planlı bir şekilde yapmaktadır. Bu aslında öteden beri gerçekleştirilmeye çalışılan bir amaçtı: Herkes 15. yüzyıldan itibaren Venedik ve Cenova’nın, 16. yüzyıldan sonra İspanya, Fransa ve İngiltere’nin dünya üzerinde askeri, ekonomik hatta kültürel egemenlik kurduğunu bilir. Bugün bu sistemin lideri olan A.B.D. de kendi üretim ve ilişki biçimini dünyaya egemen kılmaya çalışmaktadır. Günümüzde bu çabanın gerçekleştirilmesinde kitle iletişim araçları tarihin hiç bir döneminde görülmediği kadar önemli rol oynamaktadır. Bu araçlar bir yandan yeni dünya sisteminin oluşumundan etkilenmekte, örneğin tekelleşmekte, zamanda bu yeni teknelci yapıları ile zihinlerin denetiminde daha etkili olabilmektedirler.

Açıkça söylemekte yarar var: gelişmeler kitle iletişimi alanındaki düşünsel birikimin niteliğini de etkilemektedir. Güçlü olan ve kaynakları harekete geçirebilenler araştırmalara da egemen olabilmektedir. Kitle iletişimini anlamaya çalışan pek çok kuram da bu gelişmelerin etkisinde, olan biteni kendi koşulları içinde açıklama çabası içindedir. Bu kitap bir yandan bu birikimi aktarmaktadır. Çünkü büyük ölçüde

A.B.D. kökenli bu birikim, kitle iletişimini varolan kapitalist toplum yapısı içinde anlamanın kaçınılmaz parçasıdır. Ancak iş burada bitmemektedir. Başka düşünceler ve yaklaşımlar da vardır. Yani dünyada sadece küçük bir egemen azınlığa hizmet eden ve büyük çoğunluğu yoksun bırakan, sahteyi, baskıcı olanı ve köleleştireni destekleyen kuramsal açıklamalar yanında bütün bunların tüm insanlığın insanca yaşamı için değişmesi gerektiğini belirten bir *öteki kuram* da var. Günümüzde küreselleşmeyle yaratılan insanlık durumu ve bu durumun promosyonunu yapan akademik dünya ve kitle iletişim endüstrileri, öteki kuramı daha da önemli hale getirmektedir. Hele Öteki Kuram'daki K'yi tersine çevirerek aykırılığı anlatan ve doğruyu "eleştirel" diye niteleyerek negatif anlam yükleyen popüler bilincin kendini ve çevresini anlamadaki acizliği ve yaratılmış bu acizliği besleyen örgütlü yaşamın hunharlığı dünyayı giderek insan gerçeğini sunmanın zorlaştığı, insanca alternatiflerin göz ardı edildiği bir dünya yapmaktadır. Öyle bir dünya ki, insanları materyal ve düşünsel bakımlardan yoksun bırakma, küreselleşme; bir ülkeyi işgal, özgürlük ve demokrasi götürme; varoşlarda, sokaklarda, yanı başında küresel saldırının sonucu yoksulluk ve açlık terörü içinde yaşayan insanları bırakıp, küresel saldırganların sel, deprem ve kasırga faciasından da çıkar sağlamak için yaptığı insanlık satışı propagandasına katılma insanca duyarlılık olarak bilinmektedir. Öteki Kuram sahtenin gerçek, kötünün iyi, köleliğin demokrasi, yoksulluğun tembellik, zenginliğin çalışma, gaspın kurnazlık, çalmanın fırsatı kaçırmama ve erdemini aptallık yapıldığı bir insan pazarında, pazar için değil, pazarın nasıl açıklandığını ve ne olduğunu açıklamak için yazıldı.

Kitabın düzeltilmesinde okuyarak bize yardım eden Nazife Güngör arkadaşımıza, Bülent Tellan'a, Gökçe Ejder'e ve öğrencilerimize çok teşekkür ederiz.

Korkmaz Alemdar
İrfan Erdoğan
Ankara, Aralık 2004

BÖLÜM I

KONU, AMAÇ VE YÖNTEM

Once upon a time there were the mass media, and they were wicked, of course, and there was a guilty party. Then there were the virtuous voices that accused the criminals. And Art (what luck!) offered alternatives, for those who were not prisoners of the mass media.

Well, it's all over. We have to start from the beginning, asking one another what is going on.¹

Umberto Eco (1966:150)

Bu kitap Umberto Eco'nunki gibi "ne oluyor/ what is going on?" sorusuna verilen akademik/bilimsel cevapları ele alıp irdelemek ve alternatif yanıtlar sunmak için tasarlandı.

İnsan tarihi aynı zamanda iletişim tarihidir, çünkü iletişim fiziksel ve sosyal varlığını sürdürmek isteyen kendisi ve dışıyla üretim ilişkisinde bulunan insanla başlar. İletişim ilişkinin doğasına ve kullanılan araçlara göre çeşitli biçimler alır. Bu biçimlerden biri de kitle iletişimi olarak isimlendirilen yönetimsel iletişimdir. Bu iletişimle eski imparatorluklardan beri sözden, yazıdan ve görüntüden geçerek kitlelerin bilinçlerinin biçimlendirilmesine ve insanların yönetilmesine önemli katkılarda bulunmaktadır. Günümüzde kitle iletişimi modern teknolojik araçlarla aracılanmış tek yönlü akışı olan yönetimsel iletişim türü içinde yer alır. Yönetimsel iletişim insanların örgütlü yapılarda veya kişiler arası örgütsüz ilişkiler sırasında yürüttüğü amaçlı girişimi anlatır. Aslında her iletişim yönetimseldir. Fakat kitle iletişimi tek yönlü bir karaktere sahiptir.

Yönetimsel iletişim insanların birlikte yaşamasıyla biçimlenen toplum hayatıyla birlikte oluşmuş ve gelişmiştir. İlk insanla, sözsüz

---

¹ *Bir zamanlar kitle medyası vardı, ve kötüydü, elbette, ve suçlu bir taraf vardı. O sırada suçluları suçlayan onurlu sesler vardı. Ve sanat (ne şans!) kitle medyasının esiri olmayanlara alternatif sundu. Ee, bitti. ne oluyor diye birbirimize sorarak baştan başlamalıyız.*

işaretler, sinyaller ve sesli uyarılar iletişimin (dolayısıyla yönetmenin, yönlendirmenin, amaç gerçekleştirmenin) dili olarak başlamıştır. Ardından konuşma gelişmiş ve sözlü geleneğin evrimi gelmiştir. Sözlü gelenek tarih boyu insanla kalmıştır: M.Ö. 3500 yıllarında yazının kullanılmaya başlamasıyla söze, yazıyla kayıt ve sembolik ifade eklenmiştir. Yazının gelişmesi ve günlük yaşamın her alanında kullanılması yanında, sözsellik toplumsal yaşam ilişkilerinin önde gelen parçası olarak devam etmiştir. Matbaanın eklenmesi ve elektronikleşmesiyle bu egemenlik kapitalin baskınlığındaki ekonomik ve siyasal yapıların özgürlüklerinin ifadesi biçimine dönüşmüştür. 20. yüzyılda yeni kitle iletişim araçları gelişmiş; bu araçlar kitle üretiminin gereksinimi olan tüketim pazarı ve bilinç yönetimini karşılama sistemi içine bütünleşmiştir. Günümüzde kitle iletişim araçlarının örgütlenişi ve faaliyetleri hem ekonomik çıkar hem de reklam ve ideolojik pazarlama biçiminde devam etmektedir.

21. yüzyılda, iletişim alanı öncesinden çok daha fazla önem kazanmıştır. Teknolojik üretimle desteklenen yeni ulusal ve uluslar arası koşulların en ciddi sonuçları özellikle Türkiye gibi ülkelerde önemli değişimler, dönüşümler ve düzenlemelere neden olmuş; yeni yapılanmalar, anlayış ve ilişki biçimleri türemiştir. Kitle iletişim alanı daha karmaşık ve anlaşılması güç bir karakter kazanmıştır. Bu değişmelerle birlikte kitle kuram ve araştırmalarına yeniden bir bakış gereği doğmuştur. Kitap bu gereksinimi karşılamak için tasarlanmıştır.

Kitle iletişimi kuram ve araştırmaları hakkında gerekli bilgiyi edinme iletişim konusunu ve bu konuyla gelen sorunları gereğince anlamının ön koşuludur. En azından iki anlamda ön koşuldur. Birincisi, kitle iletişimini anlamak için önce hem tarihsel gelişimine bakmak hem de şimdiye kadar yapılmış önemli incelemeler ve bunların temelinde yatan kuramsal çerçevelerin bilinmesi gerekir. İkincisi, kitle iletişimini anlamak ve anlamlandırmak için, iletişimi kuram denilen açıklayıcı ve sistemli bir bilimsel konuma yerleştirmek ve bunun için de sadece varsayımlar silsilesiyle çalışmak değil, varsayımları test etmek veya test edilenler ışığında irdelenmek, dolayısıyla araştırma yapmak

gerekir. Bu nedenle kitapta kuram kitle iletişimi tarihi ve araştırmalarıyla birlikte ele alındı.

Kitle iletişim tarihi çoğunlukla teknolojik ürünlerin gelişim tarihi olarak sunulur. Kitapta bu çerçeve ötesine gidilerek, kitle iletişim tarihi zamanın yaşanan koşullarıyla ilişkilendirilerek sunuldu. Bu amaçla kitle iletişimindeki teknolojik gelişmeler konusu örgüt yapıları, amaçları ve profesyonel ideolojiler bağlamı içinde ele alındı.

“Kuram ve araştırmaların ne zaman, hangi koşullarda ve nerelerde başladığı” sorusu ilk akla gelen sorudur. Bu nedenle, kitapta niteliksel incelemeye bu soruyla başlandı. Bu soruyu “başlangıçla birlikte kuram ve araştırmalarda ne tür gelişmeler oldu?” sorusu takip etti. Bu soruyla ilgili olarak, tarihsel gelişme içinde, önde gelen kuramlar ve incelemeler araştırma alanı içine alındı. Bu sorulara cevap aranırken, aynı zamanda, “belli zamanda ve belli koşullarda ortaya çıkan kuram ve araştırmaların toplumsal yapıların bütünlüğü ve karakteri içindeki konumları ve anlamları nedir?” sorusuyla ilişkilendirilerek, konu kuramın çıkıp geldiği ve iletişim boyutunu açıklamaya çalıştığı genel üretim biçimi ve ilişkileri içinde anlamlandırıldı.

Bu kitap bir kuramsal çerçeveye dayanmaktadır. Lewis'in belirttiği gibi (1997:84) kuram olmaksızın yöntem düşünülemez. Yöntem, basitçe kuramsal bir pozisyonun ifade yoludur. Hiçbir yapıt herhangi bir kuramsal temelden (ve ideolojiden) kaçamaz. Elinizdeki bu kitap tanımlayıcı ve açıklayıcı niteliksel bir araştırmadır. İletişim kuram ve araştırmalarını tarihsel süreçleri içinde ele alarak, 20. yüzyıldaki gelişmesini eleştirel bir çerçeveden incelemektedir. İncelemenin kuramsal çerçevesi insanın ne düşündüğünden hareket ederek değil, neyi nasıl ürettiğinden ve üretim ilişkilerinden hareket ederek kuruldu. Bu kuramsal çerçeve, Lerner, Schramm, McQuail, Fiske ve Huntington gibi aydınların yaklaşımlarına eleştirel alternatifi de ifade eder. Bu çerçeve, örneğin Schiller, Ewen ve Mattelart'ın yapıtlarıyla kuramsal paralellik ve benzerlik taşır.

Elbette, en çok gereksinim duyulan ve en çok yapılması gereken Türkiye'yi Türkiye'ye bakarak anlatmaktır. Bu kitap bu bağlamda sadece genel bir başlangıç karakterinde ve ancak önemli kuramsal bir

referans noktası niteliğindedir. Sonrası, kendimizi tanımamız için, kendimize bakmamız ve kendimizi incelememizdir. Boyd-Barrett'in (1997) haklı olarak belirttiği gibi, Üçüncü Dünya ülkeleri aydınları/akademisyenleri kendi kalkınma gereksinimleriyle birlikte giden tutarlı bir iletişim yapıları sağlama çabasında bulunmaksızın, zamanlarının gereğinden fazlasını Batı modellerini öğrenme, destekleme veya eleştirmekle harcamaktadırlar.

Günlük yaşamda birçok kararın kitle iletişim araçlarının gündemi belirleme etkisi ile alındığı bir dünyada, düşünen insanlar kendileri ve başkaları hakkındaki kendi düşüncelerinin nasıl ve neye göre oluştuğunu bilmek zorundadırlar. Bu zorunluluk iletişim profesyonelleri ve öğrenciler için göz ardı edilemez bir gerçektir. Çünkü kitle iletişimi sistemini biçimlendirenler ve yürütenlerin neyi, nerede, ne zaman, neden yaptıkları ve bunların sonuçları hem bizim yaşamımızla hem de kendimizi ve dünyamızı anlamlandırmamızla doğrudan ilişkilidir. Kitle iletişimde de olduğu gibi başkaları birçok şeyi bizim için üretiyor. Bu üretilenlerin (örneğin kitle iletişim kuramlarının) doğasını bilmek en azından kimliğimizi bilinçli olarak tanımlama ve günlük yaşamımıza mümkün olduğu kadar bilerek yön vermede önemlidir. Bu kitap, akademik amaç ötesinde, bu bağlamlarda katkıda bulunma amacıyla yazıldı.

Kitapta önce kitle iletişimi, insan ve toplum arasında bağ kuruldu. Ardından bilim, kuram ve araştırma üçlüsü birbiriyle ve insanla ilişkilendirildi. Sonra kitle iletişimi kuram ve araştırmalarının oluşumu ve ilk gelişmeleriyle ilgili tarihsel bir geçmiş sunuldu. Bunu, temeli atan ilk kuramların açıklanması izledi. Ardından 1950'lerden başlayarak onar yıllık dönemlerle dünyada genel durum özetlendi ve önde gelen kuramlar sunulup değerlendirildi.